

بخش اوّل

کلیّات

مقدمه

بدون شک سال‌های نوجوانی یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین دوران زندگی آدمی به شمار می‌آید. دورانی که شخصیت پایه‌ریزی شده‌ی دوران کودکی بهتر و عیان‌تر شکل می‌گیرد و بروز می‌کند. امروزه به اثبات رسیده است که نوجوان علاوه بر مراقبت‌های ویژه جسمانی به پرورش عاطفی، روانی، اجتماعی، اخلاقی و... به عنوان عوامل پایه‌ای و اساسی نیازمند است و به کمک، راهنمایی و هدایت علمی، آگاهانه و مؤثر نیاز دارد.

با نزدیک شدن به سن بلوغ، نوجوان به مسائل دینی و شناخت عمیق‌تر آن علاقه‌ی بیش‌تری از خود نشان می‌دهد. بررسی شکل‌گیری مفاهیم دینی و چگونگی فهم و درک آن‌ها در نوجوانان بدون در نظر گرفتن تأثیر آموزش بسیار مشکل است؛ به عبارت دیگر، با آن که خداجویی، در نظر علمای دین مقوله‌ای فطری است با وجود این، همه به تأثیر چشمگیر انواع آموزش اذعان دارند و بر این باورند که میزان اعتقادات دینی و ثبات و قوام آن در بزرگسالی به میزان کارآمدی آموزش‌های دینی در دوران کودکی و نوجوانی برای شکوفایی فطرت بستگی دارد؛ بنابراین، انتظار می‌رود با تربیت دینی در مدارس، نوجوانان جامعه‌ی اسلامی‌ما از باورهای دینی و مذهبی راسخ‌تر و استوارتری برخوردار شوند و برای انجام دستورات دینی و مذهبی، تقلید و پای بندی بیش‌تری نشان دهند.

گفتنی است که تربیت دینی در دانش‌آموزان با نیازهای ویژه از اهمیت به‌سزایی برخوردار است؛ زیرا این دانش‌آموزان علاوه بر این که در تشخیص خوب و بد ضعیف‌اند و نمی‌دانند چه رفتاری خوب و چه رفتاری بد است، در تشخیص موقعیت‌های مطلوب نیز ضعف دارند؛ بدین معنا که آنان نمی‌دانند در کدام شرایط یا موقعیت خاص رفتار مناسب و مطلوب آموخته شده را نشان دهند.

بنابراین، اولیا و مربیان مسئول و آگاه می‌بایست از هر فرصتی برای تربیت دینی این دانش‌آموزان استفاده کنند؛ البته باید در نظر داشت که تربیت دینی می‌بایست مطابق فهم و استعداد آنان باشد و از گفتن مطالب سنگین و خسته‌کننده جداً اجتناب کرد؛ زیرا ارائه‌ی مطالب دشوار و غیرقابل فهم، نه تنها سودی ندارد بلکه برای او ملال آور نیز خواهد بود.

در سال‌های اخیر، توجه به نیازهای نو در عرصه‌ی آموزش دین، رویکردهای جدید در امر آموزش، لزوم بهره‌گیری از روش‌های نوین در تعلیم و تربیت دینی و به کارگیری تربیت دینی به منظور شکل‌گیری رفتارهای دینی و تقویت اعتقادات و احساس دینی از طریق شناخت دین و تفکر در آن و...، که همه برگرفته از نظرها و پیشنهادهای معلمان مجرب، صاحب نظران و کارشناسان تعلیم و

تربیت است، متخصصان تعلیم و تربیت را بر آن داشته تا با برنامه‌ریزی دقیق، برنامه‌ای نوین برای تعلیم و تربیت دینی تهیه کنند.

ضرورت و اهمیت (فلسفه‌ی وجودی تعلیم و تربیت دینی)

پس از خانواده، مدرسه از عوامل مؤثر در تربیت و ساختن معیارها و ارزش‌های ذهنی، تفکر و راه و روش زیستن در جامعه به شمار می‌رود. رشد و گسترش وجدان اخلاقی و توجه به معیارهای ارزشی در رابطه با خود، خدا، مردم و طبیعت از هدف‌های اساسی تعلیم و تربیت است. اگر مدرسه نتواند به وظایف تربیتی و پرورشی خود عمل کند، باعث کجروی و انحراف نوجوانان خواهد شد. کار اساسی مدرسه در تربیت دینی کمک به افراد برای تشخیص خوب و بد و ایجاد و ارتقای عادت‌های صحیح اخلاقی است. مدرسه باید به نوجوانان کمک کند تا اعمال و رفتار خود را کنترل کنند و به تدریج عقل، منطق و ارزش‌ها را بر اعمال خویش حاکم سازند. بنابراین، آموزش و پرورش در این مورد وظیفه‌ای ویژه دارد و تربیت دینی باید مبنای مجموعه برنامه‌های درسی و فعالیت‌های فرهنگی و تربیتی قرارگیرد. علاوه بر این که رویکرد عام آموزشی در آموزش و پرورش باید رویکرد تربیت دینی باشد، درس تعلیم و تربیت دینی وظیفه دارد که نگرش مثبت به مفاهیم و آموزه‌های دینی و نیز علاقه و محبت نسبت به این مسائل را در دانش‌آموز ایجاد کند.

رویکرد حاکم بر برنامه‌ی درسی

بنابر معارف دینی، هر انسانی با فطرتی پاک به دنیا می‌آید و تنها روشی که می‌تواند انسان را به‌رستگاری برساند و استعداد‌های واقعی‌اش را شکوفا سازد روش سازگار با فطرت و منطبق بر آن است. مهم‌ترین ویژگی فطری انسان گرایش به توحید و معرفت الهی است. بدین معنا که هم خود را وابسته به خالقی می‌یابد که منبع همه‌ی کمالات است و هم گرایشی به او، که گرایش به سوی همان خوبی‌ها و زیبایی‌هاست.

بنابراین، تعلیم و تربیت دینی زمینه‌ساز و تسهیل‌کننده‌ی مسیر شکوفایی استعدادها و گرایش‌های به‌خیر، زیبایی و کمال است. این برنامه با رویکرد شکوفایی فطرت انسان برنامه‌ی خود را سامان می‌دهد و در اصول، اهداف و روش‌های تعلیمی و تربیتی، ردّ پای آن را دنبال می‌کند و به موارد زیر توجه دارد. اصلی‌ترین ویژگی‌های فطری انسان عبارت‌اند از:

حقیقت جویی و خردورزی، گرایش به خیر و فضیلت، زیبایی‌گرایی، گرایش به خلاقیت و ابداع، گرایش به عشق و پرستش که در مورد دانش‌آموزان با نیازهای ویژه گرایش به خیر و فضیلت، زیباگرایی و گرایش به عشق و پرستش مد نظر است.

اصول حاکم بر برنامه‌ی درسی

- محور قرار گرفتن قرآن کریم و سنت و سیره‌ی معصومین صلوات‌الله‌علیهم
- توجه به رویکردهای جدید در تعلیم و تربیت با هدف روزآمد شدن برنامه
- توجه به توانایی‌ها و محدودیت‌های رشد شناختی دانش‌آموزان با نیازهای ویژه
- توجه به جنبه‌های عاطفی، نگرشی و تأکید بر عمل
- اصالت قائل شدن به کیفیت فرایند یاددهی – یادگیری و استفاده از روش آموزش فعال
- تقویت احساس نیاز به دین به عنوان برنامه‌ی زندگی
- توجه به هنر برای ترسیم چهره‌ی زیبای الگوی‌های دینی
- ارتباط آموزشی با نیازها و علایق دانش‌آموزان و توجه آن‌ها به عنوان منبع برنامه‌ی درسی
- بهره‌مندی از دستاوردهای عالمان دین
- توجه به اهداف ویژه‌ی دختران و پسران.

اهداف کلی درس دین و زندگی و قرآن در دوره‌ی متوسطه‌ی حرفه‌ای حیطه‌ی شناختی

- ۱- آشنایی با صفات غفاری، رزاقی و یگانگی و وحدانیت خداوند
- ۲- آشنایی با داستان زندگی چهار تن از پیامبران اولوالعزم (حضرت نوح، حضرت ابراهیم، حضرت موسی و حضرت عیسی علیهم‌السلام)
- ۳- آشنایی با اهمیت و نقش امامت و مفهوم و اهمیت ولایت فقیه
- ۴- آشنایی با معنا و مفهوم ساده‌ی معاد و جهان آخرت
- ۵- آشنایی با امور اخلاقی و آداب اسلامی مورد نیاز در زندگی جوانان
- ۶- دانستن برخی احکام شرعی مورد نیاز جوانان
- ۷- روخوانی برخی از آیات مربوط به موضوعات درس دینی و درک معنا و مفهوم آن.

حیطه‌ی عاطفی

- ۱- محبت و علاقه مندی نسبت به خداوند منان
- ۲- محبت و احترام نسبت به پیامبران بزرگ الهی
- ۳- محبت و احترام نسبت به ائمه‌ی معصومین و اولیای دین
- ۴- گرایش نسبت به انجام کارهای نیک و دوری از بدی‌ها
- ۵- تمایل به انجام آداب اسلامی و دستورات اخلاقی اسلام
- ۶- تمایل به عمل به احکام شرعی قرآن
- ۷- علاقه مندی نسبت به تلاوت و فهم قرآن کریم.

حیطه‌ی مهارتی

- ۱- مهارت در خواندن نماز و اعمال آن
- ۲- مهارت در روخوانی آیات قرآن
- ۳- رعایت آداب دینی.

اهداف برنامه‌ی درسی دین و زندگی و قرآن در دوره‌ی متوسطه‌ی حرفه‌ای

الف - جیطه‌ی - شناختی

سال	اول	دوم	سوم
مفاهیم اساسی	- آشنایی با صفت غفاری (از طریق توجه به پیش‌روی توبه‌ی بندگان).	- آشنایی با صفت زرافتی خداوند (از طریق آگاهی از نحوه‌ی زندگی موجودات زنده).	- آشنایی با صفت وحدانیت خداوند (توحید).
خداشناسی	- آشنایی با داستان زندگی حضرت نوح (ع) و رسالت ایشان.	- آشنایی با داستان زندگی حضرت ابراهیم (ع) - آشنایی با داستان زندگی حضرت موسی (ع).	- آشنایی با ویژگی‌های اخلاقی و داستان زندگی حضرت عیسی (ع).
پیامبری	- آشنایی با ویژگی‌های امام معصوم (ع).	- آشنایی با اهمیت و نقش امامت و رهبری در زندگی انسان‌ها.	- آشنایی با امام دوازدهم، ویژگی‌های امام زمان (عج) و دوران غیبت ایشان - آشنایی با دعای فرج - آشنایی با مفهوم و اهمیت ولایت فقیه.
امامت	- آشنایی با مفهوم قدرت و توانایی خداوند در زنده کردن مرگگان در جهان آخرت.	- آشنایی با مفهوم ثبت و ضبط تمام اعمال ما و آگاهی خداوند از آن‌ها.	- آشنایی با مفهوم حساسیتی در جهان آخرت و تعیین پاداش و جزا.
معاد	(جهان آخرت)		

اهداف برنامه‌ی درسی دین و زندگی و قرآن در دوره‌ی متوسطه‌ی حرفه‌ای

الف - جیطدی شناختی

سال	اول	دوم	سوم
مفاهیم اساسی	- آشنایی با نحوه‌ی خواندن نماز در مسافرت و احکام آن - آشنایی با مفهوم نماز قضا.	- آشنایی با نحوه‌ی غسل کردن و احکام آن - آشنایی با نحوه‌ی تیمم کردن و احکام آن.	- آشنایی با برخی از آداب و احکام مراسم نماز جمعه - آشنایی اجمالاً با عبادت شکر همنند صحیح.
آداب و اخلاق اسلامی	- آشنایی با اهمیت، آثار و نتایج خوب کار و کوشش - آشنایی با مفهوم بخشندگی و کمک به نیازمندان (انفاق) - آشنایی با مفهوم مال حرام.	- آشنایی با آثار و نتایج مشورت کردن در اسلام - آشنایی با مفهوم برابری و برادری در اسلام.	- آشنایی با نحوه‌ی آداب معاشرت از دیدگاه اسلام - آشنایی با مفاهیم تهمت، دروغگویی، غیبت به‌عنوان گناهان کبیره - آشنایی با آثار و نتایج اعمال ناپسند مانند تهمت، دروغگویی و غیبت.
قرآن کریم	- آشنایی با خواندن آیه‌هایی از قرآن در ارتباط با موضوعات غفاری خداوند، توانایی خدا در زنده کردن مردگان، وعده‌ی الهی، اهمیت نماز، انفاق و کسب روزی حلال - آشنایی با معانی و مفهوم آیات ذکر شده.	- آشنایی با خواندن آیه‌هایی از قرآن در ارتباط با موضوعات رزاقی خداوند، نامه‌ی اعمال، حضرت ابراهیم، حضرت موسی (ع)، پاکیزگی، مشورت و برابری و مساوات - آشنایی با معانی و مفهوم آیات ذکر شده.	- آشنایی با خواندن آیه‌هایی از قرآن در ارتباط با موضوعات توحید، حسابرسی در قیامت، حضرت عیسی (ع)، امام زمان (عج)، تهنیب نفس و آداب معاشرت اسلامی - آشنایی با معانی و مفهوم آیات ذکر شده.

اهداف برنامه‌ی درسی دین و زندگی و قرآن در دوره‌ی متوسطه‌ی حرفه‌ای

ب- حیطه‌ی عاطفی

سال	اول	دوم	سوم	
مفاهیم اساسی	- احساس ندامت و پشیمانی در صورت بروز خطا و گناه - احساس امیدواری نسبت به بخشایش خداوند.	- احساس بی نیازی مادی از دیگران در سایه‌ی کار و تلاش - احساس توکل و نیاز به درگاه خداوند به طور دائم - اعتقاد به استفاده از روزی حلال و برهیز از مال حرام	- گرایش به سوی ایمان به خدای واحد - اشتیاق برای برپاستن و ارتباط با خدا از طریق دعا و عبادت.	
خداشناسی	- احساس علاقه نسبت به پیامبران بزرگ الهی از جمله حضرت نوح (ع) - توجه به رسالت پیامبران بزرگ الهی از جمله حضرت نوح (ع) و سخنی‌هایی که در این زمینه متجمل شده‌اند.	- احساس علاقه نسبت به پیامبران بزرگ الهی و رفتار ایشان - احساس علاقه نسبت به حضرت موسی (ع) و اعمال و رفتار ایشان.	- احساس علاقه و احترام نسبت به امام زمان (عج) - اشتیاق به ظهور و دیدار امام زمان (عج) - احساس نیاز به راهنمایی ولایت فقیه در عصر غیبت.	
ایمانت	- احساس اعتماد و اطمینان نسبت به راهنمایی‌های امامان به‌عنوان جانشینان به حق پیامبر (ص) - احساس علاقه و احترام نسبت به ائمه‌ی اطهار (ع).	- احساس نیاز به راهنمایی امامان - احساس علاقه و احترام نسبت به ائمه‌ی اطهار (ع).	- توجه به بازخورد اعمال نیک و بد ما در روز حساب - توجه به یادش‌ها و مجازات‌های روزقیامت - تلاش برای انجام کارهای خوب و برهیز از انجام کارهای بد.	
معاد (جهان آخرت)	- اعتقاد به هفتصد بوند در زندگی.	- توجه به کارهای نیک و بدی که در این دنیا انجام داده می‌شود. - تلاش برای انجام کارخوب و برهیز از انجام کاربد.	- توجه به بازخورد اعمال نیک و بد ما در روز حساب - تلاش برای انجام کارهای خوب و برهیز از انجام کارهای بد.	

اهداف برنامه‌ی درسی دین و زندگی و قرآن در دوره‌ی متوسطه‌ی حرفه‌ای

ب - حیطه‌ی عاطفی

سال	اول	دوم	سوم
مفاهیم اساسی	- توجه به احکام نماز مسافر به هنگام مسافرت - توجه به خواندن قضای نماز در صورت قضا شدن - اهمیت دادن به خواندن نماز در اول وقت.	- اعتقاد به انجام فریضه‌ی غسل هنگام وجوب و توجه به احکام آن - اعتقاد به انجام تیمم به هنگام وجوب و رعایت احکام آن.	- اشتیاق برای شرکت در مراسم نماز جمعه - اشتیاق برای شرکت در مراسم حج
احکام	- احساس بی نیازی مادی از طریق کار و کوشش و ارزش قائل شدن به کار - تمایل به داشتن صفت نیک بخشندگی و انفاق - توجه به آثار بدمال حرام در زندگی.	- تمایل و اشتیاق برای مشورت کردن با دیگران هنگام تصمیم گیری های مهم - پرهیز از فخر فروشی به دیگران و توجه به برابری و برادری در اسلام.	- تمایل به پرهیز از کارهای حرام و گناه و روی آوردن به کارهای خداپسندانه - تمایل به رعایت آداب معاشرت اسلامی
قرآن کریم	- تمایل به قرائت قرآن کریم - توجه به معانی آیات قرآنی - احساس احترام به قرآن به عنوان کتاب آسمانی مقدس.	- تمایل به قرائت قرآن کریم - توجه به معانی آیات قرآنی - احساس احترام به قرآن به عنوان کتاب آسمانی مقدس.	- تمایل به قرائت قرآن کریم - توجه به معانی آیات قرآنی - احساس احترام به قرآن به عنوان کتاب آسمانی مقدس.

اهداف برنامه‌ی درسی دین و زندگی و قرآن در دوره‌ی متوسطه‌ی حرفه‌ای

ب) حیطه‌ی مهارتی			
سال	اول	دوم	سوم
مفاهیم اساسی	- عمل به احکام نماز در مسافرت - خواندن قضای نماز در صورت قضا شدن - خواندن نماز در اول وقت.	- انجام صحیح غسل هنگام وجوب - انجام صحیح تیمم هنگام وجوب.	- شرکت در مراسم نماز جمعه.
هفت تیمم پنج	- خواندن صحیح آیات قرآنی - ادای احترام به قرآن کریم به عنوان کتاب مقدس.	- خواندن صحیح آیات قرآنی - ادای احترام به قرآن به عنوان کتاب مقدس.	- خواندن صحیح آیات قرآنی - ادای احترام به قرآن کریم به عنوان کتاب مقدس.

ساختار و ویژگی‌های کتاب دین و زندگی و قرآن

۱- تعداد دروس براساس سرفصل‌ها و مفاهیم اساسی برنامه‌ی درسی دینی تنظیم شده که این مفاهیم در حوزه‌ی خداشناسی، نبوت، معاد، امامت و رهبری، احکام و عبادات و اخلاق اسلامی مطرح شده است.

۲- در این کتاب سعی شده متن دروس ساده و در حد فهم دانش‌آموزان باشد. گاهی به ناچار برخی مفاهیم انتزاعی مورد استفاده قرار گرفته که در قسمت زیرنویس معنا شده‌اند.

۳- در طراحی و تدوین تمرین‌ها، اساس کار بر تنوع، جذابیت بخشی و پرهیز از یکنواختی آن‌ها بوده و سعی شده که فعالیت‌های دانش‌آموزان با توجه به برداشت‌ها و خلاقیت‌های فردی ارائه شود. این تمرین‌ها در قالب عناوینی مانند «پاسخ دهید»، «کامل کردن عبارت‌ها»، «جست‌وجو در درس»، «جمله‌ها را آن‌طور که می‌خواهی ادامه بده»، «با راهنمایی معلم»، «فعالیت‌های ویژه برای دانش‌آموزان توانمند» و... طراحی شده است.

۴- برای ارائه‌ی اطلاعات بیش‌تر در زمینه‌ی مفاهیم ارائه شده از احادیث و مطالب متنوعی با عنوان «برای خواندن» استفاده شده است که مورد ارزش‌یابی قرار نمی‌گیرد.

۵- برای ایجاد فضای معنوی و ارتباط با پروردگار هستی، از بخش‌هایی با عنوان «مناجات» استفاده شده است.

۶- در پایان هر چند درس، جدولی با هدف مشورت و تقویت کارگروهی در دانش‌آموزان طراحی شده است.

۷- در پایان هر درس، بخشی با عنوان «فعالیت پیشنهادی معلم» در نظر گرفته شده که معلم می‌تواند با توجه به تفاوت‌های فرهنگی، اجتماعی و جغرافیایی، هر نوع فعالیتی را که مناسب می‌داند، طراحی کند.

۸- در طراحی و تدوین کتاب، ارتباط افقی و عمودی آن با سایر دروس حفظ شده است.

۹- در این کتاب، بعد از هر درس دینی یک درس از قرآن آمده که در محتوای آن از آیه‌های کوتاه همراه با معنا استفاده شده است. این آیه‌ها در ارتباط با موضوع درس دینی بوده که دانش‌آموزان علاوه بر خواندن آیه‌ها باید به معنا و مفهوم آن نیز توجه کنند و به ارتباط موضوعات دینی با آیه‌های قرآنی بی‌بیرند.

ویژگی فعالیت‌ها و تمرین‌های کتاب دین و زندگی و قرآن

- ۱- سخنی از؛ هدف از این فعالیت، ارائه‌ی احادیثی از پیامبر (ص) و ائمه‌ی معصومین (ع) است که در آن به توجّه بزرگان دین بر موضوع مورد نظر تأکید شده است.
- ۲- پاسخ دهید؛ در این تمرین، پرسش‌هایی از متن درس مطرح شده که دانش‌آموزان با توجّه به محتوا به این سؤالات پاسخ می‌دهند.
- ۳- کامل کردن عبارت‌ها؛ در این تمرین، دانش‌آموزان از متن درس جمله یا جملات مورد نظر را بازشناسی و با توجّه به آن، جای خالی را با کلمه‌های مورد نظر کامل می‌کنند.
- ۴- جست‌وجو در درس؛ در این تمرین، جدولی طراحی شده است که از دانش‌آموزان خواسته می‌شود با مطالعه‌ی دقیق، پیام‌های اصلی درس را از متن استخراج کرده و در قالب یک یا چند جمله بنویسند. دبیران محترم توجّه داشته باشند که امکان دارد در درسی بتوان همه‌ی شماره‌ها را با پیام‌های مهمّ درس کامل کرد ولی درس دیگر صرفاً دارای دو پیام باشد.
- ۵- جمله‌ها را آن طور که می‌خواهی ادامه بده؛ در این فعالیت، جمله یا جمله‌هایی به صورت ناقص ارائه شده که دانش‌آموزان با توجّه به برداشت‌های شخصی خود از درس مورد نظر، ادامه‌ی جمله را می‌نویسند و آن را کامل می‌کنند.
- ۶- با راهنمایی معلم در کلاس با دوستانت گفت و گو کن؛ انجام این تمرین در کلاس باعث ایجاد فعالیت‌های گروهی می‌شود، به طوری که دانش‌آموزان با توجّه به سؤالاتی که در این تمرین طرح شده است با یکدیگر در کلاس به گفت‌وگو می‌پردازند که در پایان، دبیر از گفت‌وگوهای دانش‌آموزان جمع‌بندی به عمل می‌آورد و نتایج بحث‌ها را به کلاس ارائه می‌دهد.
- ۷- فعالیت پیشنهادی معلم؛ در این قسمت، دبیران محترم می‌توانند تمرین‌ها و فعالیت‌هایی غیر از تمرین‌های مطرح شده در کتاب را که در ارتباط با موضوع درس باشد، پیشنهاد کنند و به دانش‌آموزان ارائه دهند.
- ۸- با راهنمایی معلم انجام بده؛ در این فعالیت، از دانش‌آموزان خواسته می‌شود تا یک فعالیت عملی را انجام و به کلاس ارائه دهند.
- ۹- با مشورت هم جدول حل کنیم؛ در این فعالیت، جدولی طراحی شده که سؤالات آن در رابطه با نکات اصلی دروسی است که دانش‌آموزان در طول سال جاری یا سال‌های قبل خوانده‌اند. هدف از انجام این فعالیت، یک کار گروهی است که با شیوه‌ی مشورت به سؤالات پاسخ می‌دهند. دبیر می‌تواند دانش‌آموزان را به گروه‌های دو نفره و چند نفره تقسیم و از آن‌ها بخواهد تا با مشورت هم

جدول را حل کنند. در پایان، دبیر پاسخ‌های صحیح را ارائه کند.

۱۰- جدول؛ در این تمرین، جدولی طراحی شده است که دانش‌آموزان با توجه به دستورالعمل، آن را تکمیل می‌کنند.

۱۱- فعالیت ویژه؛ این تمرین برای دانش‌آموزانی است که نسبت به سایرین از توانمندی بیش‌تری برخوردارند. با توجه به این که این قسمت پس از چندین درس ارائه شده، لذا می‌توانید با شناسایی این دانش‌آموزان از آن‌ها بخواهید تا با راهنمایی بزرگ‌ترها این نوع فعالیت‌ها را انجام و به کلاس ارائه دهند.

۱۲- برای خواندن؛ در این قسمت، هدف ارائه‌ی اطلاعات بیش‌تر در مورد موضوع درس به دانش‌آموزان است. ابتدا دانش‌آموزان متن ارائه شده را می‌خوانند و اگر سؤالی در مورد آن داشته باشند یا اطلاعات بیش‌تری بخواهند، از دبیر می‌پرسند. دبیران محترم توجه کنند که باید اطلاعات کافی در این مورد داشته باشند تا بتوانند به سؤالات دانش‌آموزان پاسخ دهند.

۱۳- با هم بخوانیم؛ هدف از این تمرین، ایجاد فضای لطیف و معنوی است. در این فعالیت، دانش‌آموزان متن مورد نظر را با هم می‌خوانند یا یکی از دانش‌آموزان آن را به صورت دکلمه اجرا می‌کند.

۱۴- با هم ببینیم؛ هدف از این قسمت، نمایش بخش‌هایی از یک فیلم در ارتباط با موضوع درس است که در طی آن، دبیر توضیحات لازم را روی قسمت‌های مختلف فیلم ارائه می‌دهد. این فعالیت برای دروسی که داستان‌های تاریخی دارند، در نظر گرفته شده است.

روش‌های یاددهی - یادگیری

آموزش دینی مانند سایر آموزش‌ها نیازمند روش‌های مؤثر و جذابی است که نیل به اهداف دینی را با سرعت و عمق بیش‌تر میسر می‌سازد. در این بخش، به برخی از روش‌های مؤثر در تدریس دینی اشاره می‌شود.

فعال گروهی: خصوصیت اصلی این روش استفاده از فعالیت گروهی دانش‌آموزان در مراحل مختلف فرایند یاددهی - یادگیری است. محتوای اصلی این روش، تعامل و تقسیم کار در گروه‌های مختلف کلاسی و کاهش فشار فعالیت‌های معلم است. در حین کار، دانش‌آموزان ابتدا با مسئله‌ای مبهم روبه‌رو می‌شوند سپس در مقابل این مسئله، عکس‌العمل‌ها گوناگونی بروز می‌دهند و در رابطه با چگونگی حل مسئله شروع به اظهار نظر می‌کنند که در نهایت، این روش باعث رسیدن تمامی دانش‌آموزان به

اطلاعات مشترک در جهت موضوع اصلی درس می‌شود.

۲- تفکر استقرایی (از جزء به کل): در این روش، معلم با هدایت مرحله به مرحله دانش‌آموزان، آنان را از پایین‌ترین سطح تفکر به بالاترین مرحله هدایت می‌کند. این نوع روش باعث می‌شود دانش‌آموزان اطلاعات گردآوری شده را دسته بندی و در مورد خصوصیات مشترک و تفاوت مفاهیم در هر دسته اظهار نظر کنند. البته برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه باید موضوع به گونه‌ای ملموس انتخاب شود که گردآوری، سازماندهی و طبقه‌بندی مطالب، در حد توانایی این دانش‌آموزان باشد.

۳- کاوشگری (پرسش و پاسخ): این روش می‌تواند میان دو دانش‌آموز، یا معلم و دانش‌آموزان اتفاق بیفتد. البته سؤالات باید با توجه به دانش قبلی و توانایی‌های ذهنی دانش‌آموزان طرح شود.

۴- آموزش متقابل: روشی است برای تمرین مهارت‌های تفکر در زمینه‌ی خواندن و فهمیدن مطلب، در این روش، یادگیرندگان به صورت گروهی به آموختن می‌پردازند. کاربرد این روش در دوره‌ی متوسطه‌ی حرفه‌ای بیش از دوره‌ی راهنمایی تحصیلی پیش حرفه‌ای است. در این روش، انتخاب محتوای مناسب، یکی از نکات مهم کاربرد آن است.

۵- ایفای نقش: در این روش، فرد یا گروهی از دانش‌آموزان موضوعی را به صورت نمایش اجرا می‌کنند و معلم در هر مرحله از نمایش، گروه‌های کلاسی را به اظهار نظر درباره‌ی مطالب و رفتارهای نمایش داده شده وادار می‌کند.

۶- یادگیری تسلط یاب در حد مهارت: در این روش، چون به فرد دانش‌آموزان فرصت یادگیری مورد نیاز داده می‌شود، اساس کار «زمان یادگیری» است. از آن جا که در یادگیری تسلط یاب، هر دانش‌آموز در زمان متفاوتی به هدف دست خواهد یافت، پس زمان یکسان نیست.

در یادگیری تسلط یاب، اساسی‌ترین مفهوم «تسلط» است. این تسلط هم به بازده یادگیری و هم به میزان عملکرد ارتباط دارد. معلمان هنگام استفاده از این الگو، باید به طور مرتب ارزش‌یابی مرحله‌ای و پایانی را، به منظور پی بردن به میزان تسلط و مهارت شاگردان، انجام دهند.

۷- داستان‌گویی: این روش برای بیان سیره‌ی بزرگان استفاده می‌شود که برای آموزش غیرمستقیم ارزش‌های اخلاقی بسیار مؤثر است.

۸- طرح الگو و اسوه: در این روش، از شخصیت‌الگویی انسان‌های مرجع و مورد قبول استفاده می‌شود. رسول خدا (ص) و معصومین بزرگوار بهترین اسوه‌هایی‌اند که هم برترین معیار انسان دیندارند و هم مقبولیت آن‌ها نزد نوجوانان و جوانان بسیار است.

۹- تمثیلی: معلم می‌تواند محتوای برخی از اهداف تعلیم و تربیت را در پرتو مثال‌هایی ساده و ملموس برای فراگیرندگان بازگو کند. امثال قرآنی موجود در این زمینه، می‌تواند الهام بخش معلم در بهره‌گیری صحیح از این روش باشد.

۱۰- گردش علمی: با توجه به رهنمود قرآن، بهترین طریق خداشناسی سیر در آفاق و انفس است. با بردن دانش‌آموزان به گردش علمی و دقت در پدیده‌های اطراف، فطرت خداشناسی در آنان بیدار و تقویت می‌شود.

۱۱- آموزش مستقیم: در این روش، مسئله‌ی مورد نظر به نحو روشن و واضح مطرح می‌شود تا مخاطب مسئله را بدون ابهام دریابد و درباره‌ی آن تصمیم بگیرد. این روش در مسائل اعتقادی و احکام کاربرد بیش‌تری دارد.

در آموزش قرآن از روش تدریس فعال و کارگروهی استفاده می‌شود. در بخش قرائت قرآن، کسب مهارت عملی اهمیت بیش‌تری دارد؛ از این رو، شنیدن قرائت آیات از طریق نوار در صورت امکان و نیز تمرین و تکرار در خواندن آن‌ها به صورت دسته جمعی، نقش اصلی را در فرایند یاددهی-یادگیری ایفا می‌کند (شمرده خوانی و هم خوانی در این بخش بسیار مؤثر است). در بخش قواعد نیز آموزش براساس بیان کلی قواعد انجام شده و جزئیات بیان نمی‌شود.

ارزش‌یابی

ارزش‌یابی به عنوان مهم‌ترین بخش فرایند یادگیری باید با هدف رشد دانش‌آموزان انجام شود. ارزش‌یابی باید منبعی غنی از اطلاعات را، هم برای معلم و هم برای شاگردان، فراهم کند. این نوع اطلاعات، دانش‌آموزان را در انتخاب راه و روش‌های اصلاحی و نیز معلمان را در تعیین روش‌های تدریس کمک می‌کند.

در تعلیم و تربیت دینی، هر یک از حیطه‌های سه‌گانه‌ی یادگیری، اهمیت و ویژگی‌های خاص خود را دارند. اعمال دینی هنگامی ارزشمندند که بر اساس ایمان و تمایلی درونی و قلبی باشد که اساس چنین ایمانی را نیز معرفت و شناخت حقیقی تشکیل می‌دهند.

انواع ارزش‌یابی

۱- ارزش‌یابی مستمر: خصلت عمده‌ی این ارزش‌یابی در پویایی و گستردگی آن است و از معلم انتظار اقداماتی فراتر از آزمون‌های سنتی دارد تا تصویر کلی از تمامیت شخصیت دانش‌آموز

ارائه دهد. از نتایج این نوع سنجش و ارزش‌یابی در جهت رشد و ارتقای دانش‌آموز استفاده می‌شود و مهم‌تر از همه این که از هر دانش‌آموز توقع رشد و بالندگی را در حد توان خود او دارد. این ارزش‌یابی به معلم اطلاعات مستند و معتبری می‌دهد تا براساس آن اطلاعات بتواند مرحله‌ی بعدی تدریس خود را طراحی کند. این نوع سنجش، برای هر دانش‌آموز، قابلیت رشد و پیشرفت قائل است و برای آموزش هر دانش‌آموز، برنامه‌ی خاصی را طراحی می‌کند. در این رویکرد، فرایند ارزش‌یابی با فرایند آموزش در هم تنیده، جاری و مستمر است. از نتایج به دست آمده، برای مقایسه یا نمره دادن به دانش‌آموزان استفاده نمی‌شود بلکه تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان را می‌پذیرد و به قابلیت رشد هر یک اعتقاد دارد. در فرایند چنین ارزش‌یابی، دانش‌آموزان نقش اساسی دارند؛ چون آنان‌اند که در مرکز یادگیری قرار دارند و نقش اصلی را در پرورش یا اصلاح یک آموخته ایفا می‌کنند. هر چه دانش‌آموزان بیش‌تر در فرایند آموزش سهیم شوند، بهتر و بیش‌تر می‌توانند آموخته‌های خود را در ابعاد مختلف گسترش دهند یا بهبود بخشند؛ به عبارتی، شیوه‌ی آموختن را بهتر یاد می‌گیرند.

این نوع ارزش‌یابی می‌تواند به شکل‌های مختلفی انجام شود و براساس اطلاعاتی که از طرق مختلف مانند مشاهده‌ی رفتار و عملکرد دانش‌آموز در هنگام فعالیت‌های کلاسی یا ارائه‌ی گزارش یا پاسخ به پرسش‌های کتبی یا شفاهی - جمع‌آوری می‌شوند، مورد ارزش‌یابی قرارگیرند. اما همواره به یاد داشته باشیم که آن چه یک ارزش‌یابی را مستمر، رشد دهنده و پویا می‌کند، شیوه‌ی استفاده از نتایج ارزش‌یابی است. ارزش‌یابی مستمر دارای ویژگی‌های زیر است:

- ۱- این ارزش‌یابی جزئی از فرایند یاددهی - یادگیری است.
- ۲- به فعالیت‌هایی منجر می‌شود که طراحی مراحل بعدی آموزش را امکان‌پذیر می‌سازد.
- ۳- در تمام موضوعات درسی قابل اجراست.
- ۴- دانش‌آموزان را در فرایند یادگیری خود سهیم می‌سازد و توان خود ارزیابی را در آنان تقویت می‌کند.
- ۵- معلّم را قادر می‌سازد تا به طور منظم دانش‌آموزان را در فعالیت‌های گوناگون زیر نظر بگیرد و عواملی را که مانع پیشرفت آنان است، شناسایی کند.
- ۶- معلّم را در فرایند تجربه‌اندوزی قرار می‌دهد و به او کمک می‌کند تا علایق دانش‌آموزان را شناسایی کند، سطح فعالیت‌ها (سادگی یا شواری آن‌ها) و مفاهیم را به درستی بسنجد.
- ۷- معلّم را قادر می‌سازد تا از طریق ارزش‌یابی‌های متناوب و یادداشت‌هایی که برمی‌دارد، اطلاعات کافی برای ارزش‌یابی معتبر دانش‌آموزان جمع‌آوری کند.

۸- ارزش‌یابی مستمر، دانش‌آموزان را در فعالیت‌های متفاوتی که شرایط سنجش آن‌ها یکسان نیست، می‌سنجد. اما نباید تصور شود این امر اعتبار قضاوت را خدشه دار می‌کند. معلم باید با توجه به درجه بندی فعالیت‌ها قضاوت نهایی را خود انجام دهد و به تشخیص خود اعتماد کند. با توجه به آن چه درباره‌ی ارزش‌یابی مستمر گفتیم، ارتقای آموزش از طریق این سنجش به عوامل اساسی زیر وابسته است:

– بازخورد مؤثر به دانش‌آموزان
– درگیر کردن مؤثر دانش‌آموزان در فرایند یادگیری
– استفاده از نتایج سنجش در طراحی تدریس
– درک تأثیر غیر قابل تردیدی که شیوه‌ی سنجش و ارزش‌یابی برای ایجاد علاقه و اعتماد به نفس در دانش‌آموزان دارد و توجه به آن

– توانا کردن دانش‌آموزان در ارزیابی خود و تصمیم‌گیری برای پیشرفت و ارتقا.
بنابراین، ارزش‌یابی مستمر بهترین ارزش‌یابی در این درس است که در دوره‌های تحصیلی پایین‌تر به عنوان تنها نوع ارزش‌یابی باید به کار گرفته شود و در دوره‌های بالاتر باید در اولویت باشد. در ارزش‌یابی مستمر باید به موارد زیر توجه کرد:

- ۱- قرائت صحیح آیات قرآن کریم
- ۲- درک معنای آیات
- ۳- پاسخ به سؤالات و فعالیت‌ها
- ۴- مشارکت در فعالیت، به خصوص کار گروهی
- ۵- تغییر در رفتار قابل مشاهده‌ی دانش‌آموزان (رفتارهایی که انجام می‌دهند، سؤالاتی که می‌پرسند و...).

در دروه‌ی متوسطه‌ی حرفه‌ای در هر سه پایه، فعالیت‌ها و تمرین‌های «جست‌جو در درس»، «جمله‌ها را آن‌طور که می‌خواهی ادامه بده»، «با راهنمایی معلم در کلاس با دوستان گفت‌وگو کن»، «با راهنمایی معلم انجام بده»، «فعالیت‌های پیشنهادی معلم»، «جدول»، «فعالیت ویژه» و «با مشورت هم جدول حل کنیم» دارای ارزش‌یابی مستمرند.

– فعالیت‌های «پاسخ دهید» و «کامل کردن عبارت‌ها»، هم دارای ارزش‌یابی مستمر و هم دارای ارزش‌یابی پایانی است و فعالیت‌های سخنی از بزرگان، با هم بخوانیم و با هم ببینیم مورد ارزش‌یابی قرار نمی‌گیرد.

۲- ارزش‌یابی پایانی: این ارزش‌یابی که به ارزش‌یابی مجموعی یا تراکمی نیز مشهور است، در پایان هر دوره‌ی آموزشی انجام می‌شود و معلم با استفاده از آن، آموخته‌های دانش‌آموزان را ارزیابی می‌کند. این ارزش‌یابی معمولاً با هدف نمره دادن، تصمیم برای ارتقا به کلاس بالاتر، رتبه‌بندی یا اعطای امتیازات معین انجام می‌گیرد.

تفاوتی که این ارزش‌یابی با ارزش‌یابی مستمر دارد، محدودیت آن است که نمی‌تواند انواع فعالیت‌های آموزشی را تحت پوشش قرار دهد. لذا فرصت توسعه‌ی مهارت‌های مختلف یادگیری در قلمروهای آموزشی را از دانش‌آموز سلب می‌کند. ارزش‌یابی پایانی که معمولاً به شکل آزمون کتبی و گاهی شفاهی و عملی انجام می‌گیرد، بیش‌تر بر اهداف شناختی، آن هم سطوح اولیه‌ی شناخت، متمرکز می‌شود.

نحوه‌ی ارزش‌یابی

در ارزش‌یابی مستمر، توانایی دانش‌آموزان و میزان دست‌یابی آن‌ها به اهداف مورد نظر باید به‌طور پیوسته ارزش‌یابی شود. ارزش‌یابی مستمر فقط در پایان هر درس انجام نمی‌گیرد بلکه در فرایند آن انجام می‌شود؛ به‌این ترتیب، دانش‌آموزان نسبت به توانایی‌هایی که کسب کرده‌اند، تشویق و برای جبران ضعف‌های خود راهنمایی می‌شوند.

ارزش‌یابی پایانی مطابق شیوه‌نامه‌ی ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی، در پایان هر نیم سال یا سال تحصیلی به عمل می‌آید و امتحان آن به‌طور کتبی به صورت «باز پاسخ» و «بسته پاسخ»، «کامل کردنی» و «چندگزینه‌ای» از مفاهیم اصلی درس انجام می‌شود.

ارزش‌یابی این درس به دو شکل کتبی و شفاهی انجام می‌شود که ۱۵ نمره‌ی بخش کتبی آن به درس دینی و ۵ نمره‌ی بخش شفاهی آن به درس قرآن اختصاص دارد.

منابع یاددهی - یادگیری

یکی از نکاتی که لازم است در تمامی فعالیت‌ها به آن توجه شود این است که در ابتدا تا حد امکان از کتاب درسی و کتاب معلم در جای خود استفاده شده و از تصاویر و سؤالات مطرح شده در جهت فهم بهتر و شیرین جلوه دادن مطالب بهره کافی برده شود. در کنار این‌ها می‌توان از تجهیزات آموزشی دیگر مانند رسانه‌های تصویری، لوحه‌های آموزشی، نرم افزارهای موجود، فیلم‌های مرتبط، روزنامه‌ها و جراید، بعضی از برنامه‌های تلویزیون و تصاویر گوناگونی که به صلاح دید معلم برای تعمیق آموخته‌ها یا آسان کردن آن کمک می‌کند، استفاده شود تا صرفاً منابع یادگیری به کتاب‌های

درسی محدود نشود. از این طریق، دانش آموز نیز احساس می‌کند که تمامی وسایل و امکاناتی که در محیط اطراف او وجود دارد می‌تواند منابع یادگیری باشد و در او دید وسیع‌تری از یادگیری مفاهیم مورد نظر ایجاد کند.

فضای یاددهی - یادگیری صرفاً منحصر به کلاس مدرسه نیست بلکه از انواع فضاها مانند محیط اطراف (طبیعت و دیگر پدیده‌های آفرینش) و فضاهای دینی مانند مساجد، حسینیه‌ها و امامزاده‌ها می‌توان به منظور آموزش استفاده کرد.

توصیه‌هایی برای دبیران در مورد نحوه‌ی ارتباط با اولیای دانش‌آموزان

با توجه به اهمیت آموزش‌های دینی و نحوه‌ی ارائه‌ی این آموزش‌ها به دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، لازم است همکاران به این مسئله توجه داشته باشند که بسیاری از این آموزش‌ها در بخش‌های مختلف به خصوص در بخش احکام و اخلاق اسلامی نیازمند تکرار و تمرین بسیار است تا دانش‌آموزان به آن میزان از نگرش و مهارت در زمینه‌های مورد نظر برسند.

در این جهت، ارتباط با اولیای دانش‌آموزان جهت ارائه‌ی توصیه‌های لازم در زمینه‌ی نحوه‌ی نظارت بر رفتار و اعمال آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد. این ارتباط به صورت‌های مختلف می‌تواند صورت پذیرد، از جمله:

۱- تشکیل جلسات آموزشی برای اولیا جهت ارائه‌ی راهکارها و توصیه‌های لازم آموزشی

۲- ارتباط با اولیا از طریق دفترچه‌های رابط.

توصیه‌هایی که برای والدین در بخش‌های مختلف می‌تواند مفید باشد و همکاران محترم می‌توانند به والدین این توصیه‌ها را ارائه دهند، عبارت‌اند از:

۱- در رابطه با بخش‌های خدانشناسی، پیامبری، معاد و احکام به والدین توصیه کنید تا با مطالعه‌ی کتاب‌های گوناگون درباره‌ی دروس مختلف، با افزایش اطلاعات خود به فرزندانشان توضیحات بیش‌تری ارائه دهند.

۲- در بخش پیامبری و داستان‌های تاریخی، دیدن فیلم‌ها و انیمیشن‌هایی که در این زمینه‌ها ساخته شده است می‌تواند به یادگیری بهتر آن‌ها کمک کند. با توجه به این که فرزندان ما علاقه‌ی زیادی به دیدن فیلم و انیمیشن دارند و زمان و محدودیت امکانات در مدرسه این مجال را به دبیران نمی‌دهد تا از این رسانه‌ها در مدرسه استفاده کنند، لذا در این زمینه والدین می‌توانند با نمایش چنین فیلم‌هایی در منزل، محدودیت‌های مدرسه را جبران کنند.

۳- در رابطه با بخش احکام، اولیا می‌توانند مسائلی را که در کتاب‌های درسی دانش‌آموزان طرح شده از رساله‌ها و کتاب‌های گوناگون دینی مطالعه کنند و برخی موارد را به صورت عملی به فرزندانشان آموزش دهند؛ برای مثال، احکام مربوط به غسل، تیمم و... هم چنین آداب نماز جماعت و جمعه از مواردی است که اولیا می‌توانند با شرکت دادن فرزندانشان در این اجتماعات، آنان را با این فرایض دینی آشنا سازند.

۴- در رابطه با بخش اخلاق و آداب اسلامی نیز با نظارت بر رفتار و اعمال فرزندان می‌توان به آموزش‌های آنان جنبه‌ی عملی داد؛ برای مثال، در مورد مفاهیمی مانند دزدی، ربا، رشوه و... به اولیا توصیه کنید تا با بیان عاقبت کسانی که دست به چنین اعمالی می‌زنند و با خواندن کتاب‌ها و نمایش فیلم‌ها یا حتی خواندن قسمت‌هایی از حوادث روزنامه‌ها که مربوط به چنین اعمال ناشایستی است، توجه فرزندانشان را به عواقب بد چنین کارهایی جلب کنند.

۵- در مورد دروس قرآنی هم به اولیا توصیه کنید تا فرزندانشان را در یادگیری صحیح قواعد قرآنی کمک کنند و با پی‌گیری مداوم در تکرار و تمرین، به یادگیری بهتر در آنان منجر شوند. در خاتمه، به اولیا متذکر شوید که همکاری صمیمانه‌ی آن‌ها با دبیران می‌تواند کمک بسیار خوبی برای نهادینه کردن آموزه‌ها در فرزندانشان باشد.

صلاحیت‌های حرفه‌ای معلمان

الف - صلاحیت‌های عمومی

منظور از صلاحیت‌های عمومی، مجموعه آگاهی‌ها و مهارت‌های ذهنی است که معلم را در شناخت و تحلیل مسائل و موضوعات مرتبط با تعلیم و تربیت توانا می‌سازد. این صلاحیت‌ها عبارت‌اند از:

۱- شناخت انسان: بدین معنا که بداند انسان موجودی خداجو، متفکر، حقیقت‌طلب و زیبایی‌طلب است، کرامت ذاتی دارد، دارای اراده و اختیار بوده، عدالت‌خواه است و می‌تواند جانشین خدا در روی زمین باشد.

۲- آگاهی از چگونگی مراحل رشد اخلاقی کودک از نظر اسلام: همان‌گونه که در روایات مختلف آمده مراحل رشد کودک تا ۲۱ سالگی به سه مرحله تقسیم می‌شود. امام صادق - علیه‌السلام - فرمود: «به فرزندت هفت سال آزادی بده تا بازی کند، هفت سال هم او را با اخلاق و آداب نیک تربیت کن و هفت سال هم او را ملازم و همراه خود قرار بده؛ پس اگر فرد صالحی شد،

به هدف خود رسیده‌ای و گرنه او را به حال خود واگذار»^۱.

البته در مورد دانش‌آموزان کم توان ذهنی که در مراحل رشد تأخیر دارند، این تقسیم‌بندی با تغییراتی همراه است؛ بنابراین، آگاهی از نیازها و علایق فراگیرنده یکی از مهم‌ترین مسائل در این زمینه است؛ یعنی، بدانند مخاطب او در ابعاد مختلف رشد (عقلی، اجتماعی، بدنی، عاطفی و اخلاقی) دارای چه ویژگی‌هایی است تا فعالیت‌های خود را بر اساس آن شکل دهد.

۳- هدایت و کنترل یادگیری : هدایت یادگیری توسط معلم به معنای آن است که او فعالیت‌های شاگرد را به نحوی جهت می‌دهد که از توانایی‌های وی به خوبی استفاده و زمینه‌ی رشد او توسط خویشتن فراهم شود.

۴- توانایی در طراحی درس : معلم کسی است که طرح درس را می‌سازد. اوست که فعالانه تعیین می‌کند چه چیزی باید در برنامه‌ی درسی کلاسش بگنجد و می‌داند به رغم محدودیت‌ها، مقررات، زبان و محیط، چگونه با برنامه برخورد کند.

۵- توانایی در غنی‌سازی محتوای یادگیری : کتاب، ماده‌ی اولیه‌ی کار معلم است؛ اما اوست که باید محتوای این کتاب را با تدبیر خود هم چون پارچه‌ای برش دهد و آن را متناسب با قامت دانش‌آموز، به هیئت لباسی مناسب درآورد.

معلم آگاه، برای ایجاد فضایی که بتواند شاگردان را در آن فضا به صورت اعضای جامعه‌ای منسجم برای یادگیری شکل دهد و قالب‌ریزی کند، ویژگی‌هایی را از خود بروز می‌دهد که فعالیت او را به عنوان سرمشق و عاملی تعیین‌کننده در ایجاد روحیه‌ی اجتماعی در دانش‌آموزان، اثر بخش سازد. حالت شاد، رفتار دوستانه، بلوغ عاطفی، صداقت، صمیمیت و توجه دلسوزانه و آمیخته با محبت، توجه به نیازها، احساس و عواطف بچه‌ها و علاقه‌مندی به اجتماعی شدن آن‌ها، از این جمله‌اند.

۶- توانایی برقراری ارتباط با محیط زندگی و والدین بچه‌ها : معلم آگاه، موضوع هر درس را به معلومات و تجارب قبلی شاگردان پیوند می‌زند و بنای کار خود را بر آن می‌نهد. این معلومات و تجربیات قبلی شاگردان، در برگزیده‌ی فرهنگ‌هایی است که آن‌ها از خانه‌ها و زادگاه‌شان آورده‌اند.

معلم شایسته، با گسترش دادن دامنه‌ی محیط یادگیری از مدرسه به خانه‌ی شاگردان، روابطی همکارانه با والدین برقرار می‌سازد و این روابط را استمرار می‌بخشد و از این راه، مشارکت فعالانه والدین را در یادگیری فرزندانشان تشویق می‌کند.

۱- ابراهیم امینی، اسلام و تعلیم و تربیت، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، ص ۲۲

۷- رابطه‌ی معلم و شاگردی: باید بر رابطه‌ی معلم و شاگردی بیش از پیش تأکید کرد و امید داشت این رابطه، تحولات مهمی را در پی داشته باشد. شاگردان، عموماً در نتیجه‌ی تماس با معلم از نظر فکری متحول می‌شوند. تعلیم و تربیت باید به گونه‌ای باشد که در آن، شاگرد و معلم به رغم تفاوت در نوع و میزان دانش، در شرایط یکسانی از مناسبات انسانی باشند و هر کس در این ارتباط، هم یاددهنده و هم یادگیرنده، باشد.

۸- آگاهی از فناوری‌های جدید و دانش و علم روز در حدّ نیاز: به تناسب رشد علم و دانش و ظهور فناوری‌های جدید، در حدّ نیاز از آن‌ها آگاه شود و در مسیر یاددهی - یادگیری از این علوم استفاده کند.

ب - صلاحیت‌های تخصصی

۱- آشنایی با معارف دینی: آشنایی معلم با معارف دینی و منابع تقویت آن، از ضرورت‌های تدریس موفق این درس در تمام مقاطع تحصیلی است. هم چنین، استفاده از روش‌های فعال تدریس و مزایای آن، مستلزم غنای بیش‌تر معارف دینی آموزگاران است.

۲- نقش الگویی: در تعلیم و تربیت دینی عوامل گوناگونی دست به دست هم می‌دهند تا بستر مناسبی برای رشد فرد مهیا شود. این عوامل را باید در محیط خانه و در پدر و مادر و مسائل مربوط به وراثت تا خویشان، دوستان، محل زندگی، همکلاسی‌ها، معلمان، کتاب و مواد آموزشی گوناگون جست‌وجو کرد اما به یقین، پس از پدر و مادر باید مهم‌ترین عامل را در مدرسه و در شخصیت معلم بجوییم؛ بنابراین، یکی از مهم‌ترین نقش‌های معلم دینی، ایفای نقش تربیتی وی به عنوان یک الگوست.^۱ لذا باید خود وی عامل به تعالیمی که ارائه می‌کند، باشد؛ نه این که صرفاً به عنوان یک الگو نقش بازی کند.

۱- حضرت علی - علیه السلام - در خطبه‌ی ۱۷۰ نهج البلاغه، کیفیت تعلیم و تبلیغ دینی پیامبر اسلام را این گونه توصیف می‌کند: «طیب سیاری است که با طبابت خویش همواره در سیر و گردش است. مرهم‌هایش را آماده و ابزارهایش را سرخ و تافته کرده است. هر جا که لازم باشد، این یا آن را می‌نهد، جایی نیش است و جایی نوش. در دل‌های نابینا، گوش‌های ناشنوا، زبان‌های گنگ، داروهای خود را در جایگاه غفلت و در محلّ حیرت و آوارگی می‌نهد و آنان را از غفلت و سرگستگی نجات می‌بخشد.» بنابراین درد آشنایی، درمان شناسی، نیش و نوش را به جا به کار بردن و... و از همه مهم‌تر، دنبال دردمند گشتن و با کمال خضوع و حرص، غمخواری بیماران کردن از ویژگی‌های پیامبر اکرم به عنوان مربی بزرگ بشریت است. هم چنین سوز و علاقه، اخلاص و بی‌توقعی، فروتنی و افتادگی، صبوری و بلند نظری راه و رسم طبابت روحانی بزرگان تربیت دینی است؛ چرا که بدون آن، دردهای روحی و معنوی جامعه برطرف نمی‌شود. معلم آگاه در نقش یک مربی زندگی با احترام گذاشتن به حقوق دانش‌آموزان، مراعات انصاف و مساوات، برهیز از تبعیض، مراعات اصل آزادی، برخورد محبت آمیز و... الگویی مؤثر برای رفتار دانش‌آموزان خود به شمار می‌آید.

هم چنین معلمان، برای دانش آموزان، الگوی عالی ارتباط مؤثر با دیگران، خلاقیت، ابتکار، کار و فعالیت اند.

۳- سعهی صدر و صبر : معلم دینی می داند که دانش آموز مانند هر انسانی ممکن است اشتباه و خطا کند، متناسب با سن خود احساسات مختلف دارد، حالات مختلفی در او بروز می کند. گاهی تند می رود و گاهی کند، گاه پرخاشگر است و گاه انزوا طلب و گوشه گیر، گاه مطیع است و گاه به تندی اعتراض می کند و همه چیز را زیر سؤال می برد، معلم دینی با مدارا و سعهی صدر دانش آموز خود را از بحران ها عبور می دهد و سالم به سر منزل مقصود می رساند.

۴- توانایی قرائت و آموزش قرآن : معلم باید از مهارت روخوانی قرآن و توانایی آموزش آن برخوردار باشد تا بتواند دانش آموزان را در جهت دستیابی به هدف آموزش قرآن - که همانا آشنایی با قواعد قرآن و خواندن سوره های کوتاه قرآن است - سوق دهد.

دانستنی های معلم

بخش خدا شناسی

انسان وقتی به آینه ی آیات، یعنی نمودها و نشانه های خدا، می نگرد و بر قسمتی از نشانه های اختصاصی خدا آگاه می شود، از «او» نوعی شناخت پیدا می کند. باید گفت هر کس که وجود خداوند را باور دارد، خود به خود «او» را دست کم با صفتی می شناسد که متناسب با راهی است که از آن به وجود خدا پی برده است و خدا شناسی حداقل با شناخت صفاتی از قبیل خالق، وحدانیت، رزاقی، غفاری و... همراه خواهد بود.

توحید در بحث های دینی به معنای یکی دانستن خداوند و مبدأ هستی است؛ اعتقاد به یگانگی او از هر جهت، از جهت ذات آفرینش، اداره ی هستی، بندگی و پرستش یا راز و نیاز و نیایش و از بسیاری از جهات دیگر، این همان چیزی است که سرلوحه ی دعوت همه ی پیامبران بوده است.

از جمله صفات دیگر خداوند می توان به صفات رزاقی و غفاری او اشاره کرد. خداوند نسبت به همه ی آفریده هایش بسی پر مهر و بخشنده است. او نعمت های فراوان و بی شمارش را بر همه ارزانی داشته و امکانات فراوانی را برای بهتر زیستن در اختیار همه ی ما نهاده است. او پر گذشت و توبه پذیر است. اگر گناه کاری از راه آلودگی و گناه به راه پاکی و ثواب بازگردد، راه بازگشت را

به‌رویش نمی‌بندد بلکه توبه و بازگشت او را می‌پذیرد، به شرط این که به راستی از راه خطا به راه پاکی و صفا باز گشته باشد.

از مهم‌ترین منابع به دست آوردن صفات الهی، قرآن کریم و سخنان معصومین (ع) است. برخی از این صفات مستقیماً در آیات ذکر شده و برخی دیگر نیز با تأمل در آیات به دست می‌آید که دبیران محترم می‌توانند از این منابع برای کسب اطلاعات بیش‌تر استفاده کنند.

بخش معاد

هرگاه در میان اقوام و ادیان بزرگ سخنی از جهان ابدی و زندگی پس از مرگ، به میان آمده، در حاشیه‌ی بحث‌ها قرار داشته است نه در متن آن‌ها.

هیچ‌گاه، در ادیان و ملل یاد شده اعتقاد به عالم پس از مرگ به عنوان یکی از ارکان اصول اعتقادی معرفی نشده و منکر آن نیز بی‌دین و کافر قلمداد نشده است؛ اما اسلام اهمیت خاصی برای این موضوع قائل است و همان‌طور که می‌دانیم اسلام، ارکان و پایه‌های دین خود را سه چیز قرار داده است:

– اعتقاد به خداوند

– اعتقاد به معاد

– اعتقاد به نبوت.

گفتنی است هرگاه کسی نسبت به یکی از اصول یاد شده مؤمن نباشد، کافر و از جرگه‌ی مسلمانان، خارج خواهد بود؛ همان‌طور که منکر خداوند و نبوت پیامبران الهی کافر است، منکر زندگی پس از مرگ و معاد روز قیامت نیز بی‌بهره از دین و کافر خواهد بود.

موضوع مهمی که نیازمند تبیین دقیق است، حقیقت نامه‌ی عمل و چگونگی ثبت و ظهور آن است که باید به‌خوبی برای دانش‌آموزان روشن شود و آنان دریابند که نامه‌ی عمل، چیزی جز آن‌چه هر شخص در دنیا کسب کرده، نیست. برای کسب اطلاعات بیش‌تر در این زمینه، می‌توانید به قرآن کریم و کتب شهید آیت‌الله دستغیب مراجعه کنید.

بخش نبوت

از آغاز خلقت انسان، همواره پیامبرانی از جانب خدا برای هدایت او برگزیده شده‌اند. پیامبران همانند انسان‌های دیگر، در بین مردم زندگی می‌کردند و به آنان آگاهی می‌دادند. آن‌ها برای

رشد و پرورش فکر، اخلاق و ایمان مردم می‌کوشیدند و توجه مردم را به سوی خدا و جهان جاوید (آخرت) جلب می‌کردند. آن‌ها روح خدا پرستی و خیرخواهی و توجه به خوبی را در نهاد انسان‌ها بیدار می‌ساختند و با شرک، کفر، ظلم و تجاوزگری پیکار می‌کردند.

پیامبران مردم را به اخلاق نیک و کارهای پسندیده فرا می‌خواندند و از اخلاق زشت و کردار پلید و ناپسند باز می‌داشتند. به واسطه‌ی کوشش‌ها و فداکاری‌ها و راهنمایی‌های پیامبران و پیروان آن‌ها، بشر توانست مسیر کمال را طی کند.

راه‌های شناسایی پیامبران

معجزه: یکی از راه‌های شناسایی پیامبران، داشتن معجزه است؛ معلم بیان این مطلب را با طرح سؤالات زیر در کلاس می‌تواند آغاز کند: آیا تا به حال چیزی را گم کرده‌اید؟ آیا تا به حال چیزی را پیدا کرده‌اید؟ اگر کسی چیزی را پیدا کند، وظیفه‌اش چیست؟ اگر کسی بگوید چیزی که پیدا شده متعلق به من است، آیا بدون دلیل آن را در اختیارش می‌گذارید؟

پس از دریافت پاسخ فراگیرندگان، می‌گوییم «بلی همان‌طور که گفتید هر کس که ادعایی کرد بدون دلیل از او قبول نمی‌کنیم و به دنبال آن ادعا از او دلیل می‌خواهیم».

سپس ادامه می‌دهیم: «در مورد پیامبران هم، چنین است؛ یعنی هر کس نمی‌تواند ادعای پیامبری کند؛ زیرا پیامبران هم باید دلیلی بر پیامبری و نشانی مخصوص بر راست‌گویی خود داشته باشند که یکی از آن‌ها معجزه است. معجزه یعنی انجام کاری بدون تمرین و تکرار (برخلاف تحقیقات دانشمندان یا نوابغ که با تمرین و تکرار زیاد همراه بوده و چه بسا برای کسب شهرت و منفعت نیز است) یا آوردن چیزی که نظیر آن از عهده‌ی هیچ بشری، عالم و دانشمندی بر نیاید».

بخش امامت

طبق عقیده‌ی شیعه، این ولایت کبرا از امام علی (ع) به فرزندش، امام حسن (ع) و از او به برادرش، امام حسین (ع) و از او به فرزندانش انتقال یافت. حال این که حضرت ولی عصر (عج) عهده دار این مقام است و چون این مقام به دستور خداوند در این خاندان ثابت شده، اطاعت از آنان به حکم خدا واجب و سرپیچی از آنان، نافرمانی خدا و معصیت است.

از آن‌جا که امام عصر (عج) در غیبت کبری به سر می‌برند، لذا رهبری جامعه‌ی اسلامی بر عهده‌ی ولیّ فقیه است. چنین فردی نائب امام زمان (عج) است و زمام امور مسلمانان را در دست دارد و

احکام و قوانین دین اسلام را بیان کرده و با رهبری خود جامعه‌ی اسلامی را اداره می‌کند. چنان‌چه دبیران محترم مایل به کسب اطلاعات بیش‌تر در این زمینه‌اند می‌توانند به کتب و منابع دینی شیعه مراجعه کنند.

بخش احکام

خداوند بزرگ، احکام و تکالیفی را برای فرزندان آدم مقرر کرده است. این احکام، از طریق وحی بر پیامبر (ص) فرود آمد و حضرتش همه‌ی آن را بی‌کم و کاست به مردم عصر خود ابلاغ فرمود. به تدریج، گذر زمان موجب گستردگی و پیچیدگی روزافزون مسائل جامعه‌ی اسلامی شد و در بستر یک جریان طبیعی در تاریخ، مسلمانان بر ضرورت دستیابی به کم و کیف احکام و راه‌های استنباط آن‌ها در عصر غیبت، اتفاق نظر پیدا کردند. این گستردگی و شمول اقتضا می‌کند که همگام با تحولات زمانی و مکانی، مقام جامع الشرایطی، پاسخ‌گوی مسائل و پرسش‌های دینی مردم در هر عصری باشد. مراجع بزرگوار شیعه در طول تاریخ فقهت و اجتهاد آن چنان در دقایق علمی و استنباط مسائل عقلی و آرای پیشینیان، تأمل و امعان نظر داشته‌اند که بیش از هر مقام و منبع دیگری شایسته‌ی پاسخ‌گویی به نیازهای عصر و نسل خود هستند و در واقع در هیچ عصری مردم جز از این طریق پاسخ مشکلات علمی و عملی خود را دریافت نکردند. احکامی که در این دوره‌ی تحصیلی آگاهی از آن‌ها برای دبیران محترم لازم است، عبارت‌اند از:

احکام نماز مسافر، نماز قضا، غسل، تیمم، نماز جمعه و حج.
همکاران گرامی می‌توانند برای کسب اطلاعات بیش‌تر به رساله‌های دینی مراجعه کنند؛ برای مثال، چند نمونه از احکام مربوط به روزه‌ی مسافر ارائه می‌شود:

- مسافری که باید نمازهای چهار رکعتی را در سفر دو رکعت بخواند، نباید روزه بگیرد و مسافری که نمازش را تمام می‌خواند، مثل کسی که شغلش مسافرت است، باید در سفر روزه بگیرد.
- مسافرت در ماه رمضان اشکال ندارد ولی اگر برای فرار از روزه باشد، مکروه است.
- اگر نذر کند روزه بگیرد و روز آن را معین نکند، نمی‌تواند آن را در سفر به جا آورد. ولی چنان‌چه نذر کند که روز معینی را در سفر روزه بگیرد باید آن را در سفر به جا آورد. و هم چنین، اگر نذر کند روز معینی را چه مسافر باشد یا نباشد، روزه بگیرد باید آن روز را اگر چه مسافر باشد، روزه بگیرد.
- مسافر می‌تواند برای خواستن حاجت سه روز در مدینه‌ی طیبه روزه‌ی مستحبی بگیرد.
- کسی که نمی‌داند روزه‌ی مسافر باطل است، اگر در سفر روزه بگیرد و در بین روز مسئله را

بفهمد، روزه اش باطل می‌شود. ولی اگر تا مغرب نفهمد، روزه اش صحیح است.
— اگر فراموش کند که مسافر است یا فراموش کند که روزه‌ی مسافر باطل است و در سفر روزه بگیرد، روزه‌ی او باطل است.

— اگر مسافر پیش از ظهر به وطنش برسد یا به جایی برسد که می‌خواهد ده روز در آن جا بماند، چنانچه کاری که روزه را باطل می‌کند انجام نداده، باید آن روز را روزه بگیرد و اگر انجام داده، روزه‌ی آن روز بر او واجب نیست.

— اگر مسافر بعد از ظهر به وطنش برسد یا به جایی برسد که می‌خواهد ده روز در آن جا بماند، نباید آن روز را روزه بگیرد و... .

بخش آداب و اخلاق اسلامی

اندیشه‌ی صحیح و اخلاق کریمانه، شخصیت واقعی انسان را رقم می‌زنند و از اهداف عالی رسالت پیامبران، اولیای الهی، فرهیختگان و فرزندان امت به شمار می‌روند؛ چنانچه قرآن مجید درباره‌ی رسالت رسول خدا (ص) می‌فرماید:

«هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ»

(سوره‌ی جمعه، آیه‌ی ۲)

اوست خدایی که میان عرب‌آمی پیغمبری بزرگوار از همان مردم برانگیخت تا بر آنان آیات خداوند را تلاوت و ایشان را تهذیب کند و کتاب و حکمت بیاموزد.

بدون تردید سازندگی درونی انسان و اصلاح و تهذیب نفس او در سعادت فردی، اجتماعی، دنیوی و اخروی او نقش به‌سزایی دارد؛ به طوری که اگر انسان تمامی علوم را تحصیل کند و کلیه‌ی نیروهای طبیعت را به تسخیر خویش درآورد اما از تسخیر درون و تسلط بر نفس خود ناتوان باشد، از رسیدن به سعادت و نیل به کمال باز خواهد ماند.

تمامی پیشرفت‌های علمی و صنعتی، در صورتی که با اصلاح درون انسان همراه نباشند، کاخ‌های سر به فلک کشیده‌ای را می‌مانند که بر فراز قله‌ی آتشفشان بنا شده باشند؛ از این رو، تربیت روحی و اخلاقی انسان و در یک کلام «برنامه‌ی انسان‌سازی» برای هر جامعه‌ای، امری به‌غایت جدی و حیاتی است. با وجود این، نگاهی به اوضاع جوامع بشری نشان می‌دهد، آن‌چه قبل از همه به دست فراموشی سپرده شده، تربیت اخلاقی و معنوی انسان است. تمامی نابسامانی‌های موجود در سطح جهانی و انواع گرفتاری‌هایی که امروزه بشریت با آن دست به‌گریبان است، همه ناشی از غفلت انسان از امر تربیت و

سازندگی روحی و اخلاقی خویش است.

اسلام به عنوان یک دین الهی، راه و رسم کامل و جامعی برای زندگی انسان در جهات و ابعاد گوناگون دارد. اسلام تنها مشتی قوانین نیست بلکه یک روش عملی برای زندگی فردی و اجتماعی و مادی و معنوی انسان است؛ به طوری که در تمامی زمینه‌ها، الگوهای لازم را در اختیار او قرار می‌دهد. نظام زندگی اسلامی، نظامی کاملاً غنی و بی نیاز از غیر است؛ اما این نظام زمانی پیروان خود را به نتیجه‌ی مطلوب می‌رساند که جامعیت خود را حفظ کرده و مثله نشده باشد؛ یعنی پیروی از آن، پیروی کامل و همه جانبه باشد؛ زیرا تعالیم آسمانی را از نظر ارتباط و پیوستگی متقابل، می‌توان به اعضای بدن تشبیه کرد؛ به طوری که اگر بخشی از آن دچار آسیب شود، بخش‌های دیگر نیز دست-خوش آسیب می‌شوند؛ بنابراین، زمانی جامعه‌ی مطلوب اسلام با به عرصه‌ی وجود خواهد گذارد که نه تنها سیستم حکومتی، شیوه‌ی قضاوت، نظام اقتصادی، مناسبات بین‌المللی و امثال آن از تعالیم اسلام الهام گرفته باشد بلکه اخلاق فردی و منش اجتماعی فرد مسلمانان با دست کم اکثریت آنان منطبق بر تعالیم والای اسلامی باشد. با توجه به گستردگی موضوع و اهمیت آموزش آداب و اخلاق اسلامی به این گروه از دانش‌آموزان در سنین نوجوانی، دبیران محترم برای کسب اطلاعات بیش‌تر می‌توانند از کتاب‌های آداب اخلاق اسلامی و سیره‌ی معصومین (ع) به عنوان منبع اطلاعاتی استفاده کنند.

ضمناً دبیران محترم برای کسب اطلاعات بیش‌تر در زمینه‌ی بخش‌های مختلف دروس دین و زندگی و قرآن می‌توانند از منابع زیر جهت مطالعه استفاده کنند.

— قرآن کریم

— نهج البلاغه

— توضیح المسائل

— کتاب تاریخ انبیا

— سیره‌ی معصومین (ع)

— میزان الحکمه

— داستان راستان

— تفسیر میزان (آیت ... علامه طباطبائی)

— امام شناسی (تألیف آیت ... سید محمد حسین حسینی تهرانی)

— وحی و نبوت (استاد مطهری).

بخش دوم

راهنمای تدریس

مقدمه

هدف تعلیم و تربیت دینی، فقط ارائه‌ی اطلاعات و معارف دینی به دانش‌آموزان نیست. معلم باید دانش‌آموزان را به سمتی هدایت کند تا از آموخته‌های خود در موقعیت‌های مختلف زندگی روزمره استفاده کنند؛ به همین جهت، در این برنامه سعی شده آموزش‌ها با زندگی روزمره‌ی دانش‌آموزان کاملاً مرتبط باشند. استفاده از موقعیت‌ها و نمونه‌های موجود در زندگی روزمره‌ی دانش‌آموزان، انتخاب مطالب، نمونه‌ها و مثال‌هایی از زندگی آن‌ها، فراهم ساختن فرصت تمرین و آموخته‌ها به زندگی روزمره و موقعیت‌های شبیه‌سازی شده‌ی آن و... از جمله نکاتی است که معلمان گرامی باید مد نظر قرار دهند. توجه به علایق و رغبت‌های مخاطبان، از ویژگی‌های ضروری هر آموزش موفق است. هم‌چنین فراهم ساختن فرصت مشارکت فعال دانش‌آموزان در جریان آموزش بسیار مهم است؛ چرا که به دانش‌آموز کمک می‌کند تا در حد امکان خودش جست و جو، فکر و عمل کند و با توجه به تجارب و یافته‌های قبلی و فعلی خود به نتیجه برسد و معلم هر بار با راهنمایی‌های مناسب، او را در این راه‌یاری رساند؛ به این ترتیب، به کارگیری روش‌های یادگیری از طریق هم‌یاری و بهره‌گیری از شیوه‌های فعال تدریس از راهبردهای اساسی فرایند یادگیری در تعلیم و تربیت دینی است.

بنابراین، فعالیت‌های یاددهی - یادگیری دروس تعلیمات دینی و قرآن برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه باید به گونه‌ای انتخاب شود که واجد شرایط ذیل باشد:

- یادگیرنده در هنگام آموزش از جهت ذهنی و عملی فعال باشد تا عملاً با موضوع یادگیری درگیر شود؛ در این صورت، هم یادگیری پایدارتر خواهد بود و هم در موقعیت‌های تازه می‌تواند از تجارب یادگیری قبلی خود استفاده کند.

- از معلومات و تجارب قبلی دانش‌آموزان در امر یادگیری استفاده شود تا با هدایتی مناسب، بین آن‌ها با تجربه‌ی تازه پیوند برقرار شود. معلومات قبلی فقط به دانسته‌های فرد از دروس یا پایه‌های تحصیلی گذشته وی محدود نمی‌شود بلکه می‌تواند شامل تمام تجربیات بیرون از مدرسه‌ی وی نیز باشد.

- فعالیت‌ها، تا حد امکان آن قدر متنوع باشند تا دانش‌آموزان با نیازهای ویژه و توانایی‌های مختلف بتوانند از آنان بهره‌گیرند.

- تناسب فعالیت‌های گروهی و انفرادی رعایت شود تا نیاز دانش‌آموزان را به عضویت در گروه

و انجام بخشی از یک مجموعه فعالیت بر آورده سازد و هم در زمان خود، مجال استنباط شخصی را برای آن‌ها فراهم کند
(در تشکیل گروه‌های کلاسی به تعداد دانش‌آموزان و توانمندی هر دانش‌آموز توجه شود.
ترجیحاً، گروه‌ها دو یا سه نفره باشند).
— پرسش‌های کلاس باید به گونه‌ای طرح شوند تا علاوه بر تحریک حس کنجکاوی دانش‌آموزان،
آنان را در مسیر موضوع مورد نظر قرار دهد و به صورت گام به گام به سمت هدف درس هدایت کند.
در این بخش، راهنمای پیشنهادی تدریس درس دین و زندگی و قرآن دوره‌ی متوسطه‌ی
حرفه‌ای برای استفاده‌ی همکاران به تفصیل ارائه شده است.